Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

Hallituksen esitys HE 203/2017 vp laiksi sotilastiedustelusta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Puolustusvaliokunta 1.3.2018

Lainsäädäntöjohtaja Hanna Nordström

Laki sotilastiedustelusta
Yleiset säännökset

- Lain soveltamisala
  - Lakia sovelletaan Puolustusvoimien suorittamaan tiedustelutoimintaan
  - Kohteena ennen kaikkea ulkomaisten asevoimien toiminta
  - Hankitaan ennakolta, tutkitaan ja hyödynnetään Puolustusvoimien laissa säädettyihin tehtäviin liittyvää tietoa
  - Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tueksi ja ulkoisten uhkien kartoittamiseksi
- Periaatteet
  - Suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate, tarkoitussidonnaisuuden periaate, syrjinnän kielto

Sotilastiedustelun kohteet

Tiedustelumenetelmällä saadaan hankkia tietoa seuraavasta toiminnasta, jos toiminta on luonteeltaan sotilaallista:

1) vieraan valtion asevoimien ja niihin rinnastuvien järjestäytyneiden joukkojen toiminta ja toiminnan valmistelu;

2) Suomen maanpuolustukseen kohdistuva tiedustelutoiminta;

3) joukkotuhoaseiden suunnittelu, valmistaminen, levittäminen ja käyttö;

4) vieraan valtion sotatarvikkeiden kehittäminen ja levittäminen;

5) kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta uhkaava kriisi;

6) kansainvälisten kriisinhallintaoperaatioiden turvallisuutta uhkaava toiminta;

7) Suomen kansainvälisen avun antamisen ja kansainvälisen muun toiminnan turvallisuutta uhkaava toiminta.

Lisäksi tiedustelumenetelmällä saadaan hankkia tietoa vieraan valtion toiminnasta tai muusta sellaisesta toiminnasta, joka voi vaarantaa Suomen maanpuolustusta tai vaarantaa yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja.

Toimivaltaiset viranomaiset ja sotilastiedustelun ohjaus ja seuranta

- Sotilastiedusteluviranomaiset
  - Pääesikunta
  - Puolustusvoimien tiedustelulaitos
  - Radiosignaalitiedustelussa myös puolustushaarat
- Ohjaus ja seuranta
  - Hyödynnetään olemassa olevia rakenteita
  - PLM antaa painopisteet ja ohjaa hallinnollisesti
- Tietopyyntö
  - TP, UM, VNK ja PLM
- Tiedustelutehtävä
  - Pääesikunnan tiedustelupäällikkö antaa tietopyyntöön tai sotilastiedustelun tarkoitukseen perustuvan tehtävän
  - Sotilaskäskyasioiden päätöksentekojärjestelmä huomioidaan
- Yhteistyö muiden viranomaisten kanssa ja tiedustelun yhteensovittaminen

Sotilastiedustelun ohjaus ja koordinaatio

YLIN OHJAUS

Sotilastiedustelun ohjaus
Ylin strateginen taso

TOIMEKSIANNOT JA YHTEENSOVITTAMINEN

Sotilaskäskyt normaaliin tapaan
Tietopyynnöt
Tiedustelun koordinaatioryhmä

TOIMINNANHARJOITTAJA

Tiedustelun tekninen toteutus
Operatiivinen toiminta

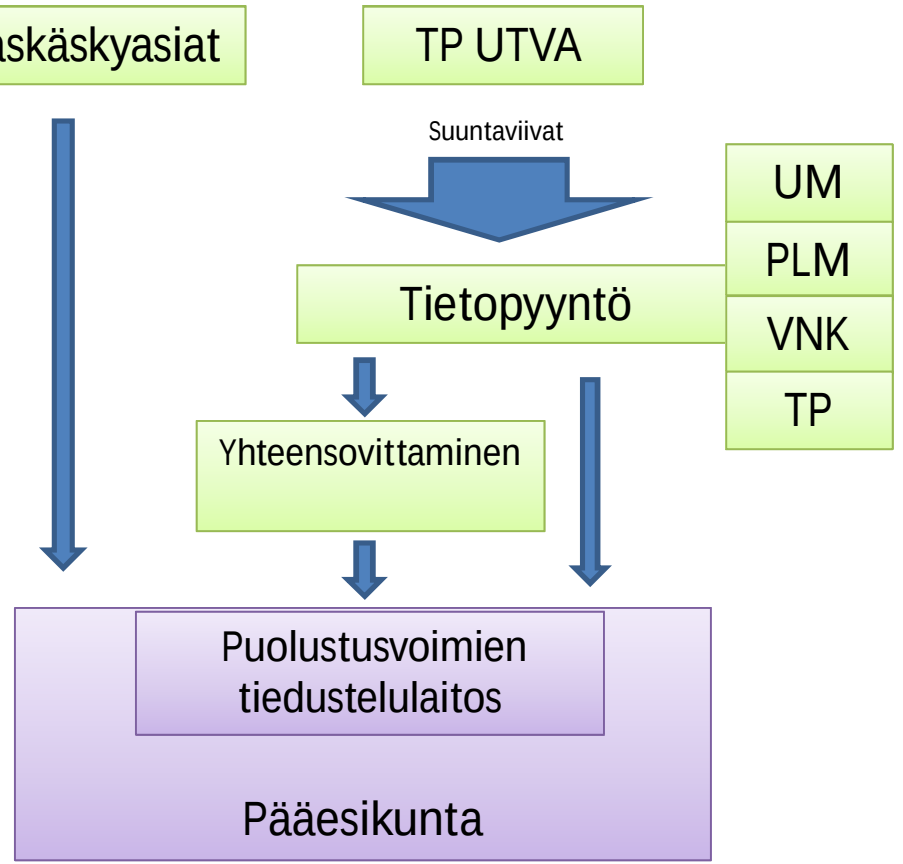

Tiedustelusykli

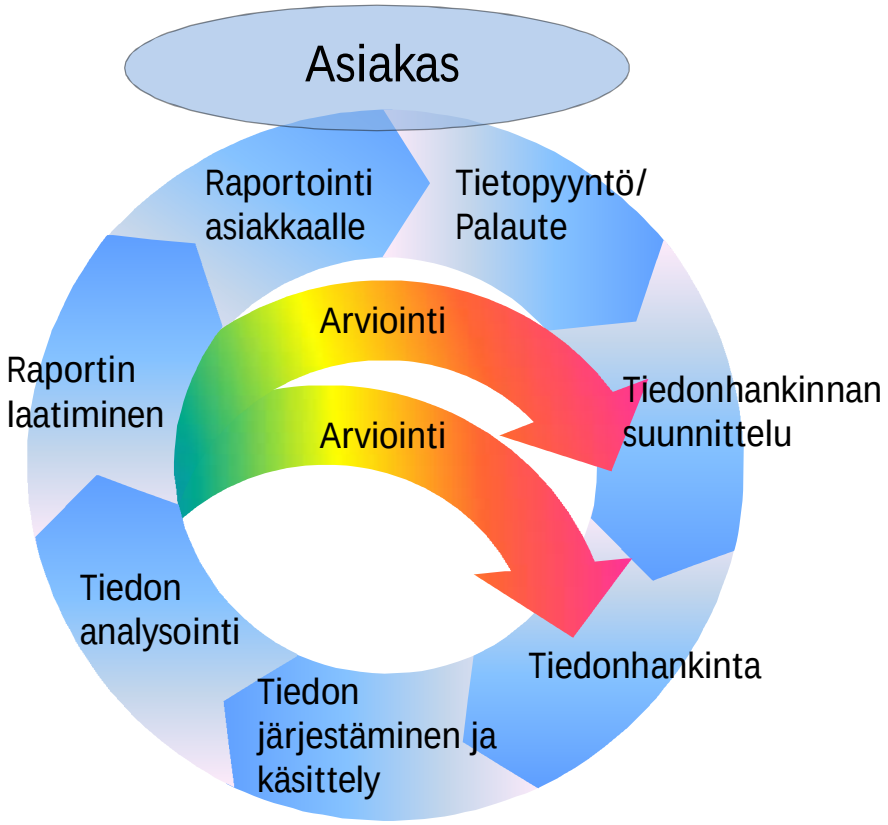

Tiedustelumenetelmien rajoitukset

- Kohdentaminen
  - Puolustusvoimien lakisääteiset tehtävät
  - Tietopyyntö
  - Ohjaus ja koordinaatio
  - Kohdeluettelo
  - Yksilöidyt päätökset
  - Lupien määräaikaisuus
  - Yleiset periaatteet
  - Tiedustelutiedon hävittäminen
- Käytön edellytykset
- Yleinen edellytys
  - Perustellusti voidaan olettaa saatavan tietoa tiedustelutehtävän kannalta
    - Jos sotilastiedustelu kohdistuu muuhun kuin valtiolliseen toimijaan, edellytyksenä kansallisen turvallisuuden vakava vaarantuminen
- Toimivaltuuskohtaiset erityiset edellytykset
  - Erityisen tärkeä merkitys tiedustelutehtävän kannalta
  - Välttämätöntä tiedustelutehtävän kannalta

Tiedustelumenetelmät; henkilötiedustelu

- Henkilötiedustelun toimivaltuudet käytössä niin kotimaassa kuin ulkomailla
- Rakentuu voimassaoleville toimivaltuuksille ja toimintatavoille
  - Suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta, tekninen laitetarkkailu, telekuuntelu ja tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, teleosoitteen tai telepäätelaitteet tunnistamistietojen hankkiminen, peitetoiminta, tietolähdetoiminta, tietolähteen turvaaminen, valeosto
- Kokonaan ”uusia”
  - Paikkatiedustelu, jäljentäminen, kirjeen tai muun lähetyksen pysäyttäminen sekä jäljentäminen
- Toimivaltuuksien käyttötarkoitus ja edellytykset poikkeavat rikostorjunnasta

Tiedustelumenetelmät; tekninen tiedustelu

- Radiosignaalitiedustelu
  - Suomesta lähtevän tai Suomeen saapuvan radiosignaaliin kohdistuvaa tiedustelua
- Ulkomaan tietojärjestelmätiedustelu
  - Suomen rajan ulkopuolella olevaan tietojärjestelmään kohdistuvaa tiedustelua

Tiedustelumenetelmät; tietoliikennetiedustelu

- Tietoliikennetiedustelu voidaan jakaa kolmeen eri toimivaltuuteen
  - Teknisten tietojen käsittely, valtiolliseen toimijaan ja muuhun kuin valtiolliseen toimijaan kohdistuva tietoliikenteen käsittely
  - Aina tuomioistuimen lupa
- Teknisten tietojen käsittely
  - Tietoliikennetiedustelun kohdentamiseksi tapahtuvaa
  - Tekninen analyysi, josta ei voida tunnistaa yksittäistä henkilöä
- Tietoliikenteen tiedustelu
  - Automatisoidusti kerääminen kun luvanmukainen verkon osa on tunnistettu ja tallentaminen hakuehtojen perusteella
  - Kerättyjä ja tallennettuja viestejä voisi käsitellä manuaalisesti
  - Valtiolliseen ja siihen rinnastuvaan sotilaalliseen toimijaan kohdistuva tietoliikennetiedustelu voisi olla mahdollista ilman perustuslakimuutosta

à Sotilastiedustelussa kohteena pääosin vieraat asevoimat ja niitä tukevat organisaatiot

Tietoliikennetiedustelu

- Yrityksille ei velvollisuutta luovuttaa salausavaimia tai asentaa takaportteja
- Tietoliikennetiedustelun edellyttämän kytkennän suorittaja toiminnan ulkopuolinen taho

à Viranomaisella ei suoraa pääsyä tietoliikenteeseen

- Luvan voimassaoloajasta säädetään
- Tiedonsiirtäjän avustamisvelvollisuus ja korvaus
  - Olennaisen viestintäverkon osan tunnistaminen
- Tietoliikennetiedustelun tekninen toteuttaminen suojelupoliisin puolesta

Teknisten tietojen käsittely

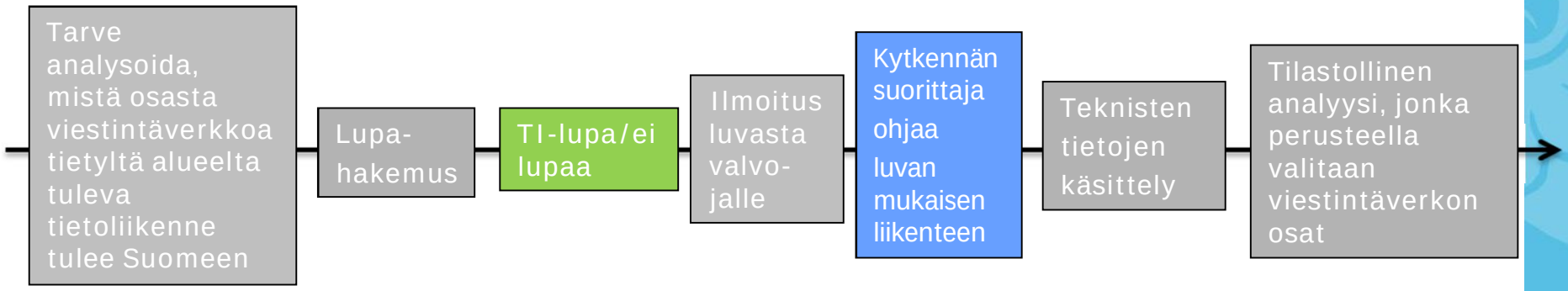

Tietoliikennetiedustelun prosessi

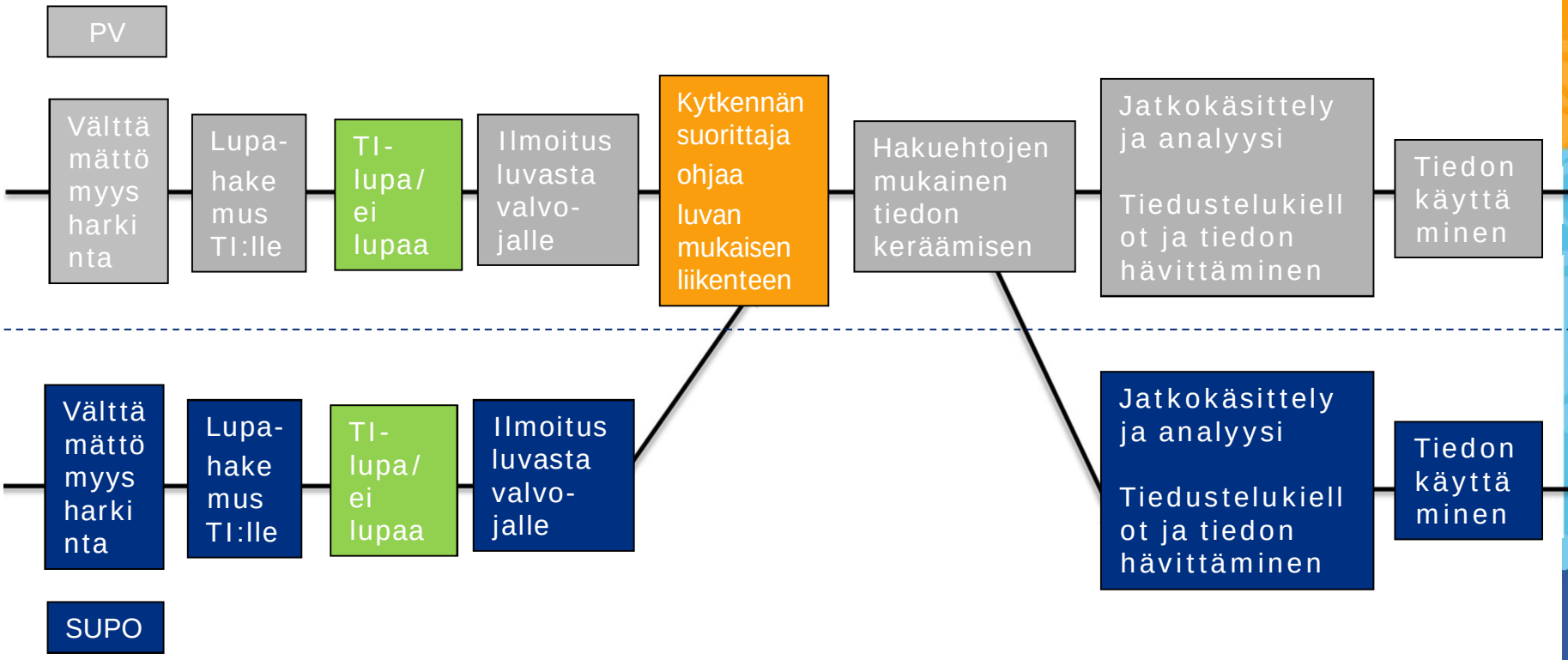

Tietoliikennetiedustelun kohdentaminen

Viestintäverkko (kuitu – aallonpituus)

Viestintäverkon osa

Suoratoistopalveluista, nettikaupasta ja pelaamisesta aiheutunut tietoliikenne 65 %

Tunnistetut varatut yhteydet (mm. yritykset) ja muu 20 %

Hakuehdot kohdistuvat noin 15 % tietoliikenteestä

Esimerkki tapauksessa arviot perustuvat siihen, että tietoliikennetiedustelun kohteena on organisaatio

Viestin sisällön käsittely

Hetihävittämisvelvollisuus ja muun tarpeettoman tiedon poistaminen

Automaattinen käsittely

Valtaosa tiedosta tuhoutuu

Manuaalinen käsittely

Pieni osa tallennetaan

Haku-ehdoilla saadaan noin 0,5 % tieto-liikenteestä

Tieto

Tiedon määrä pienenee merkittävästi automaattisessa jatkokäsittelyssä

Tyypillisesti manuaalisessa käsittelyssä noin 0,02 % hakuehdoilla saadusta tietoliikenteestä (perustuu kansainväliseen vertailutietoon)

Esimerkiksi:
- Videopuhelu (300 kbps-5Mbps)
- Asiakirja (esim. HE sot.tied. 500 kt)
- Joukkojen liikkeet käytettyjen viestintäjärjestelmien perusteella

Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

Lähtökohtainen ilmoitus-velvollisuus, jos käsitelty viestin sisältöä manuaalisesti ja tiedustelumenetelmän käytön tarkoitus saavutettu

Päätöksenteko tiedustelumenetelmien käyttämisessä

- Kotimaassa päätöksentekijätaso porrastettaisiin salaisia tiedonhankintakeinoja vastaavasti
  - Tuomioistuin (Helsingin käräjäoikeus)
  - Pääesikunnan tiedustelupäällikkö
  - Tiedustelumenetelmän käyttöön erityisesti perehtynyt sotilaslakimies tai muu virkamies
- Ulkomailla tapahtuvassa sotilastiedustelussa päätöksentekotoimivalta pääesikunnan tiedustelupäälliköllä
  - Otettava huomioon ulkopoliittiset näkökohdat päätöksenteossa

Kansainvälinen yhteistyö

- Suomen kansallisten etujen mukaisesti sotilastiedustelun tehtäviin liittyen tai kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi:
  1. Vaihtaa tiedustelutietoja
     - Muuta kuin henkilötietoja
  2. Osallistua tiedustelutietojen hankkimiseen ja arvioimiseen
- Vieraan valtion virkamies voi Suomen alueella käyttää tiedustelussa avustamisessa tiettyjä toimivaltuuksia sotilastiedusteluviranomaisen ohjauksessa ja valvonnassa
  - Suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta, teknisten tietojen käsittely
- Pääesikunnan tiedustelupäällikkö päättää kansainvälisestä yhteistyöstä

Tietojen luovuttaminen eräissä tilanteissa

- Tiedustelun aikana ilmi tullut rikos tai estettävissä oleva rikos on tietyissä tapauksissa ilmoitettava toimivaltaiselle viranomaiselle
  - Velvollisuus ns. ylitörkeissä rikoksissa
  - Muissa säännöksen tapauksissa harkinnanvarainen ilmoitus
- Voidaan mahdollisesti ilmoittaa
  - Yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavan rikoksen estämiseksi, viranomaisen toiminnan suuntaamiseksi tai syyttömyyttä tukevaksi selvitykseksi
  - Myös huomattavan varallisuusvahingon estämiseksi tietoja yksityisille tahoille
- Jos esitutkintaviranomainen ryhtyy käyttämään salaisia tiedonhankintakeinoja tai salaisia pakkokeinoja, ilmoitettava sotilastiedusteluviranomaiselle
- Yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden takia merkittävää, että vakavista rikoksista voidaan ilmoittaa huomioiden tiedustelutoiminnan ensisijainen tarkoitus

Tiedustelukiellot

- Tiedustelukielloista 1. lakiehdotuksessa nimenomaiset säännökset
- Telekuuntelua, telekuuntelun sijasta toimitettavaa tietojen hankkimista, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, radiosignaalitiedustelua tai muuhun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuvaa tiedustelua ei saa kohdistaa sellaiseen viestintään tai tietoon, josta osapuoli ei saa todistaa tai josta hänellä on oikeus olla todistamatta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13, 14, 16, 20 tai 22 §:n 2 momentin nojalla
- Erityinen tiedustelukielto koskisi tietoliikennetiedustelua
  - Kiellon mukaan tietoliikennetiedustelua ei saisi kohdistaa viestintään, jonka lähettäjä ja vastaanottaja olisivat Suomessa
- Tiedustelukiellosta poikkeuksena olisivat tilanteet, joissa tiedustelukiellon piirissä olevat ammattiryhmän edustajan osalta olisi tehty tiedustelumenetelmän käyttöä koskeva päätös. Toisin sanoen edellytyksenä olisi se, että myös tämä henkilö osallistuisi sotilastiedustelun kohteena olevaan toimintaan

Sotilastiedustelun suojaaminen, tietojen hävittäminen

- Sotilastiedustelun suojaaminen
  - Tiedustelutoiminnan suojaaminen ja tiedustelumenetelmän käytön suojaaminen tarvittaessa harhauttavia tietoja käyttäen
- Tietolähteen turvaaminen
  - Tietolähteen tai tietolähteen käyttämän tilan valvonta turvallisuuden varmistamiseksi
- Tietojen hävittäminen
  - Tiedustelutehtävään liittymätön tieto hävitettävä välittömästi
  - Tiedustelumenetelmällä saatu tieto hävitettävä viipymättä sen jälkeen, kun on käynyt ilmi, ettei tietoa tarvita tai tietoa ei saa käyttää

Ilmoittaminen tiedustelun kohteelle

- Keskeinen edellytys tiedustelutoiminnan hyväksyttävyydelle
- Ilmoitusta ei tehdä ulkomailla oleskelevalle taholle
- Voidaan hakea tuomioistuimelta ilmoittamisen lykkäämistä tai ilmoittamatta jättämistä
  - Hengen ja terveyden suojaaminen
- Ilmoitusvelvollisuuden ei tarvitse olla absoluuttinen, jos esimerkiksi kyseessä vähäinen puuttuminen yksityiselämän suojaan tai vaarantaa pitkän tähtäimen tavoitteita
- Tärkeä merkitys henkilön oikeusturvan takeena ja viranomaisen mielivallan ehkäisemisessä
- Oikeus saada tieto tiedustelun kohteeksi joutumisesta tärkeää, jotta henkilö ylipäätään ymmärtäisi hakea oikeussuojaa
- Pyyntö tiedusteluvaltuutetulle ryhtyä toimiin sen osalta, onko hänen kohdallaan tiedustelumenetelmiä käytetty tai onko niitä mahdollisesti käytetty lainmukaisesti sekä ryhtymään väärinkäytöksen edellyttämiin toimiin

Asevelvollisten osallistuminen

- Varmistetaan reserviläisten osaamisen hyödyntäminen
- Viranomaisen avustaminen
- Valmiuden kehittämisen ja kohottamisen tilanteissa
- Asevelvollisen oikeudellinen asema huomioidaan laissa
- Reserviläisten käytössä olevista tiedustelumenetelmistä säädettäisiin laissa
- Oikeus käyttää toimivaltuuksia ainoastaan tiedustelumenetelmän käyttöön erityisesti perehtyneen virkamiehen ohjauksessa ja valvonnassa
- Tietoa viestin sisällöstä ei saisi hankkia
- Reserviläisillä tulisi olla tiedolliset ja taidolliset valmiudet tehtävien hoitamiseen
- Kyse ei siten olisi itsenäisen harkintavallan eikä merkittävästä julkisen vallan käytöstä

Ilmaisukiellot ja vaitiolovelvollisuus

- Ilmaisukiellot ja vaitiolovelvollisuus
  - Ilmaisukielto voitaisiin antaa esimerkiksi toiminnassa avustaneelle henkilölle
  - Päätöksessä olisi mainittava valituskiellosta ja sen oikeudellisesta perusteesta
- Ilmaisukieltoa on pidettävä välttämättömänä, sillä tiedustelumenetelmän käyttö voisi estyä tai vaarantaa sotilastiedustelun pitkän linjan tavoitteet
- Ilmaisukiellon saanut saisi aina ilmoittaa ilmaisukiellosta tiedusteluvaltuutetulle, minkä lisäksi sotilastiedusteluviranomaisen olisi tehtävä ilmoitus ilmaisukiellosta tiedusteluvaltuutetulle
- Oikeutta kannella ilmaisukiellosta ja tiedusteluvaltuutetun valvontaa yhdessä voidaan pitää riittävänä oikeussuojan takeena

Teleyrityksiä ja tiedonsiirtäjää koskevat velvollisuudet

1) Teleyrityksille velvollisuuksia televerkkoon kohdistuvissa tiedustelumenetelmien käytössä
   - Sovellettaisiin näiden osalta vallitsevaa käytäntöä
2) Tiedonsiirtäjän velvollisuus myötävaikuttaa tietoliikennetiedustelun edellyttämän liityntäpisteen rakentamiseen ja ylläpitämiseen
   - Velvollisuus myötävaikuttaa liityntäpisteen ylläpitämiseen
   - Yhteistyö tiedonsiirtäjien kanssa viestintäverkossa tapahtuvien muutosten osalta
3) Tiedonsiirtäjän tietojenantovelvollisuus
   - Tiedonsiirtäjän annettava hallussaan oleva tiedot tietoliikenteen reitittymiseen liittyvistä teknisistä seikoista

Valvonta

- Tiedustelutoiminnassa korostuvat oikeusturvajärjestelyjen ja valvonnan tehokkuus, riippumattomuus sekä asianmukaisuus
  - Tehokkaalla ja riippumattomalla valvonnalla taataan oikeusturvan toteutuminen
- Sotilastiedustelulakiin
  - Tiedusteluvaltuutetulle tehtävät ilmoitukset
  - Sotilastiedusteluviranomaisen sisäinen valvonta
  - Puolustusministeriön suorittama valvonta
  - Kertomus eduskunnan oikeusasiamiehelle
  - Lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehen, oikeuskanslerin ja tietosuojavaltuutetun suorittama valvonta
- Uusi laki ulkoisesta valvontaviranomaisesta ja parlamentaarisesta valvonnasta
  - Yhteinen sotilastiedustelulle ja siviilitiedustelulle

Henkilötietojen käsittely

- Käynnissä Puolustusvoimien henkilötietojen käsittelyn kokonaisuudistusta koskeva lainsäädäntöhanke, joka annetaan viikolla 10
  - Sovitettu yhteen sotilastiedustelulainsäädäntöä koskevan HE:n kanssa
- Säädettäisiin Puolustusvoimien oikeudesta luovuttaa henkilötietoja muille valtioille ja kansainvälisille järjestöille
  - Laissa säädettäisiin tyhjentävästi niistä tarkoituksista, joiden vuoksi tietoja saisi luovuttaa sekä tietyistä luovutuksiin liittyvistä suojatoimista
  - Laissa erikseen kiellettäisiin Suomen kansalaisten ja Suomessa asuvien henkilöiden arkaluonteisten henkilötietojen laajamittainen luovuttaminen ulkomaille
- Muita käsiteltäviä kokonaisuuksia
  - Sotilastiedustelurekisteri ja sen tietosisältö, rekisterin käyttöoikeudet, henkilötietojen käsittely, henkilötietojen luovuttaminen
  - Oikeus saada muilta viranomaisilta henkilötietoja

Voimaantulo ja säätämisjärjestys

- Lait ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian
- Lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä lukuun ottamatta sellaisia toimivaltuuksia koskevia säännösehdotuksia, jotka merkitsevät puuttumista luottamuksellisen viestin salaisuuteen
- Niistä olisi kuitenkin mahdollista säätää tavallisen lain säätämisjärjestyksessä perustuslain 10 §:n 4 momenttiin ehdotetun tiedon hankkimista koskevan uuden rajoitusperusteen nojalla
- Jos perustuslain muutosehdotus käsiteltäisiin niin sanotussa normaalissa perustuslain säätämisjärjestyksessä, edellä mainitut säännökset voisivat tulla voimaan mahdollisesti 1.1.2020
- Sen sijaan, jos perustuslain muutosehdotus käsiteltäisiin nopeutetussa menettelyssä, edellä mainitut säännökset voisivat tulla voimaan vuonna 2018 tai vuoden 2019 alusta
- Jos perustuslain muuttamiselle kiireellisessä menettelyssä ei katsota olevan edellytyksiä ja perustuslain muutos käsiteltäisiin normaalissa menettelyssä, muut kuin perustuslain muuttamista edellyttävät säännösehdotukset ehdotetaan kuitenkin tulevaksi voimaan mahdollisimman pian tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä eikä niitä jätettäisi teknisesti lepäämään eduskuntavaalien yli

Kiitos mielenkiinnosta!

Kysymyksiä?